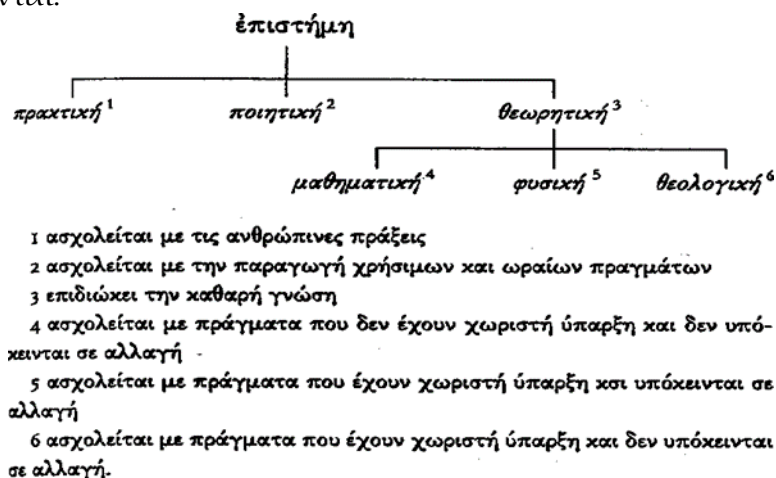

1^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Γιατί φιλοσοφεί ο άνθρωπος;
ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: Αριστοτέλης, Μετά τα φυσικά, Α2,98b12-28 [149λ.]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο κλάδος της φιλοσοφίας που καλείται *μεταφυσική* (ή οντολογία) πήρε το όνομά του από το έργο του Αριστοτέλη *Μετά τα φυσικά*. Το έργο αυτό αποτελείται από μικρότερα αυτοτελή έργα, που δεν έχουν γραφεί όλα την ίδια εποχή. Ο Ανδρόνικος ο Ρόδιος (ανάμεσα στο 40 και το 20 π.Χ.) συνένωσε τα επιμέρους μαθήματα σε πραγματείες, και δημιούργησε επίσης μερικούς από τους τίτλους που χρησιμοποιούνται ακόμα και σήμερα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση πιθανόν έδωσε σ' αυτήν τη συλλογή τον τίτλο *Μετά τα φυσικά*, καθώς στον κατάλογο των έργων του την τοποθέτησε ύστερα από το βιβλίο του Αριστοτέλη με τον τίτλο *Φυσικά*. Δεν μπορούσε να φανταστεί, βέβαια, ότι έτσι χάρισε στην ιστορία της ευρωπαϊκής επιστήμης μία λέξη πλούσια σε περιεχόμενο: τη λέξη *μεταφυσική* (δηλαδή τον βασικό κλάδο της φιλοσοφίας που διερευνά τη βαθύτερη υφή της πραγματικότητας και προσπαθεί να οδηγήσει σε μια γενική θεώρηση τι υπάρχει πραγματικά).

Ο ίδιος ο Αριστοτέλης ονομάζει τη φιλοσοφία που αναπτύσσεται σ' αυτό το έργο *πρώτη φιλοσοφία*, η οποία αποτελεί τη θεωρητική γνώση που αποπειράται να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα πέρα από τα όρια της φυσικής, αφού ασχολείται με το *ὄν ἢ ὅν* (το *ον* στην καθολικότητά του – την ίδια την ύπαρξη), σε αντίθεση με τις επιμέρους επιστήμες που εξετάζουν όψεις ή μέρη του ὄντος· γι' αυτό αποκαλείται *πρώτη*. Επιπλέον, η φιλοσοφία αναζητά τις πρώτες αρχές, τις αιτίες των όντων. Εξάλλου, ο άνθρωπος μελετά αρχικά αυτά που του είναι άμεσα προσιτά (τα φυσικά αισθητά όντα), για να οδηγηθεί μέσω αυτών στα αίτια, τις αρχές και τα στοιχεία που προηγούνται.

[Σημείωση: Με βάση τα παραπάνω η φιλοσοφία δεν είναι ούτε ποιητική ούτε πρακτική δραστηριότητα του ανθρώπινου νου, αλλά θεωρητική στοχεύοντας αποκλειστικά στη γνώση. Επιπλέον, ο φιλόσοφος διαφέρει από τον επιστήμονα, διότι: 1) Η θεώρηση του φιλοσόφου είναι γενική και συνθετική, καθώς υπερβαίνει τα όρια που διαχωρίζουν τις επιστήμες. 2) Έχει την αρμοδιότητα να υποβάλει σε κριτικό έλεγχο χωρίς εξαίρεση τα θεμελιώδη αξιώματα και τις θεμελιώδεις έννοιες, επί των οποίων στηρίζονται οι επιστήμες και να εκτιμά την ορθότητα και την αποτελεσματικότητα των μεθόδων, που χρησιμοποιούν οι επιστήμονες.]

Τα *Μετά τα Φυσικά* αποτελούνται από 14 βιβλία. Το περιεχόμενο του Α' Βιβλίου που αποτελεί ιστορική και κριτική εισαγωγή για όλο το υπόλοιπο έργο. Το Κείμενο Αναφοράς της 1ης Διδακτικής Ενότητας προέρχεται από το 2ο κεφάλαιο του Α. Έχει προηγηθεί (στο 1ο κεφάλαιο των *Μετά τα Φυσικά* Α1 980a21-981b2) η γνωστή παροιμιακή φράση «*Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει*». [Όλοι οι άνθρωποι ποθούν τη γνώση και αυτό είναι κάτι που απορρέει από την ίδια την ανθρώπινη φύση]. Αυτό που απασχολεί τον Αριστοτέλη σε

ολόκληρο το έργο είναι η επιθυμία να κατακτήσει τη γνώση. Η επιθυμία της γνώσης είναι έμφυτη στον άνθρωπο που παράγεται μέσα από μία συγκεκριμένη πορεία.

Επομένως, όταν λέμε ότι κάποιος είναι **φιλόσοφος** εννοούμε ότι 1) τα ξέρει όλα, στον βαθμό που αυτό είναι δυνατό, χωρίς να διαθέτει μία ειδική γνώση στα επιμέρους θέματα, 2) έχει την ικανότητα να αναγνωρίζει δύσκολα πράγματα, που δεν γίνονται εύκολα αντιληπτά από τον κοινό άνθρωπο, 3) είναι ακριβέστερος από όλους τους άλλους και γι' αυτό 4) είναι πιο ικανός από τους άλλους να διδάξει τις αιτίες, 5) αναζητά τη γνώση για χάρη της ίδιας της γνώσης και όχι για τα αποτελέσματά της και 6) αφοσιώνεται στην ύψιστη επιστήμη. «Δεῖ γὰρ αὐτὴν τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν εἶναι θεωρητικὴν· καὶ γὰρ τὰ γαθὸν καὶ τοῦ ἔνεκα ἐν τῶν αἰτίων ἐστίν.» εννοώντας τη σοφία ως τη θεωρητική γνώση που διεκδικεί καθολική εμβέλεια.

Κείμενο Αναφοράς: Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικά, Α2, 981b12-28

ΔΟΜΗ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

- Α' άξονας: Γιατί φιλοσοφεί ο άνθρωπος – Η φιλοσοφία οφείλεται στον θαυμασμό, στην έκπληξη και την απορία (Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι ... περὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως.)
- Β' άξονας: Η συνειδητοποίηση της άγνοιας οδηγεί στη φιλοσοφική αναζήτηση που υπάρχει ως αταξία, χωρίς να υπηρετεί καμιά χρησιμότητα (Ο δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶται ἀγνοεῖν ... οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν.)
- Τεκμηρίωση θέσης με αναφορά σε ιστορική μαρτυρία. Ο άνθρωπος καταπιάστηκε με τη φιλοσοφία όχι από ανάγκη, αλλά αφού πρώτα διευθέτησε τα προβλήματα επιβίωσης και επέτυχε τη χαλάρωση, την απόλαυση (Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός ... ἡ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι.)
- Τελικό συμπέρασμα – εμβάθυνση/ προέκταση. Στον πυρήνα της φιλοσοφίας εντοπίζεται η ελευθερία και όχι η ανάγκη ή η χρηστικότητα. Η φιλοσοφία, όπως και ο ελεύθερος άνθρωπος, υπάρχει μόνο για τον εαυτό της. (Δῆλον οὖν ὥς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἑτέραν ... μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.)

• Τι θέλει να αποδείξει ο Αριστοτέλης και με ποια επιχειρήματα;

Ο Αριστοτέλης θέλει να αποδείξει ότι **μονάχα η φιλοσοφία υπάρχει χάριν του εαυτού της**, και σε αντίθεση με τις άλλες επιστήμες η ιδιαιτερότητα και συνάμα ανωτερότητά της έγκειται στο γεγονός ότι **δεν υφίσταται για λόγους χρηστικούς και εξυπηρέτησης αναγκών**.

Η συλλογιστική του πορεία διαρθρώνεται σταδιακά, βήμα προς βήμα κατ' αναλογία προς την εξελικτική πορεία του ανθρώπου. Έχει προηγηθεί η διατύπωση της αποδεικτέας θέσης «Ὅτι δ' οὐ ποιητική* (ενν. η φιλοσοφία), δῆλον καὶ ἐκ τῶν πρώτων φιλοσοφησάντων»· γι' αυτό ακολουθεί ο σύνδεσμος **γάρ** (= όσα ακολουθούν δηλαδή είναι μια προσπάθεια απόδειξης αυτού του μη χρηστικού χαρακτήρα της φιλοσοφίας).

1. Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν ... περὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως: Στην πρώτη περίοδο του αποσπάσματος ο Αριστοτέλης, όπως και ο δάσκαλός του ο Πλάτων (βλ. σχόλιο βιβλίου σελ. 15) στον Θεαίτητο, ισχυρίζεται πως αφετηρία του φιλοσοφείν είναι το θαυμάζειν με τη σημασία της πρωτογενούς έκπληξης και περιέργειας, **αρχικά** για τα παράξενα και παράδοξα της καθημερινής ζωής που είχαν άμεσα μπροστά τους οι άνθρωποι (τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων), όπως για παράδειγμα καθημερινά φαινόμενα στατικού ηλεκτρισμού και μαγνητισμού, το ουράνιο τόξο, τις βροντές, τις αστραπές κλπ, και **στη συνέχεια προοδευτικά** και για τα πιο σπουδαία και σημαντικά φυσικά-κοσμολογικά φαινόμενα, όπως για παράδειγμα (οἶον ...) τα σεληνιακά, ηλιακά, αστρικά, αλλά και την ίδια τη γένεση του σύμπαντος (θέματα με τα οποία ασχολήθηκαν οι πρώτοι φυσικοί φιλόσοφοι). Είναι προφανές ότι υπάρχει **μία κλιμάκωση**

από τα πιο κοντινά στον άνθρωπο και τις δυνατότητες της γνώσης του στα πιο μακρινά και δυσερμήνευτα. Επομένως, η απαρχή της κατεξοχήν έλλογης δραστηριότητας του ανθρώπου, όπως είναι η φιλοσοφική σκέψη, βρίσκεται σε ένα συναίσθημα, ένα πάθος, όπως είναι το θαυμάζειν.

2. **Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων** ... διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεως τινος ἔνεκεν.: Στη δεύτερη αυτή περίοδο ο Αριστοτέλης διατυπώνει τον ισχυρισμό ότι **η απορία και ο θαυμασμός** υποδηλώνουν τη συνειδητοποίηση εκ μέρους των ανθρώπων της άγνοιάς τους και κατ' επέκταση (διατηρώντας μία επιφύλαξη εἴπερ ...) την επιθυμία τους να την υπερβούν χάριν της ίδιας της γνώσης και όχι κάποιας χρησιμότητας.

Υποθετική μορφή επιχειρήματος	
Υπόθεση	εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄνοιαν ἐφιλοσόφησαν,
Απόδοση	φανερὸν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεως τινος ἔνεκεν
Του δίνει υποθετική μορφή διότι έτσι δηλώνει την ανάγκη της περαιτέρω διερεύνησης. Δεν καταλήγει ακόμα σε βέβαιο συμπέρασμα (όπως θα γίνει παρακάτω). Λειτουργεί κι εδώ ως θετικός επιστήμονας	

Αξιοπρόσεκτη είναι η παρενθετική ενισχυτική διατύπωση (διό και ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἔστιν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων), αφού με τα αξιοθαύμαστα, τα αξιοπερίεργα ασχολείται τόσο ο **μύθος** όσο και η φιλοσοφία.

Τυπική μορφή συλλογισμού	
1 ^η προκείμενη	ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων
2 ^η προκείμενη	Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν
Συμπέρασμα	ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἔστιν

(Ο φιλοσοφικός και επιστημονικός λόγος εμφανίστηκε σε μια πρώτη εκδοχή του στην Ιωνία, κατά τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ., και έκτοτε το κύρος του αυξάνει συνεχώς έναντι του μύθου. Η εμφάνισή του όμως δεν σήμανε την ολοκληρωτική εξαφάνιση της μυθικής αφήγησης, που η παρουσία της είναι εντυπωσιακή ακόμη και κατά τη διάρκεια του 5ου αιώνα.) Σύμφωνα με τον Κ. Τσάτσο, ο μύθος έχει ως πρώτη πηγή τις αναγκαίες αντιδράσεις της ανθρώπινης συνείδησης μπροστά στο άγνωστο, το οποίο θέλει να ενοήσει και μέσα στο οποίο θέλει να ενεργήσει, αφού αλλιώς δεν μπορεί να ολοκληρωθεί η ύπαρξή της. Άλλωστε είναι γνωστό ότι ο μύθος είχε τη δική του φιλοσοφική αξία και δεν έπαψε ποτέ να είναι πολύτιμο εργαλείο σκέψης (βλ. Εισαγωγή, Φιλοσοφικός Λόγος σσ. 49-50). Ο Αριστοτέλης έχει κατά νου τόσο τους αρχαίους μυθογράφους, όσο και τον Πλάτωνα που αξιοποιεί τον μύθο ως εργαλείο φιλοσοφικής ανάλυσης π.χ. μύθος του Σπηλαίου, όπου ο Πλάτων χρησιμοποιεί τον μύθο για να αποτολμήσει πέρα από τον λόγο, να υποστηρίξει τα θεωρητικώς αναπόδεκτα. (Οι μύθοι είναι διάσπαρτοι στους μεγάλους διαλόγους του Πλάτωνα και αποκαλύπτουν τέλεια τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποίησε το είδος αυτό της φιλοσοφικής διδασχής. [...]) Ο μύθος έχει αυτάρκεια και είναι μοναδικός· αποτελεί συστατικό μέρος του διαλόγου και παρεμβάλλεται, στην κατάλληλη στιγμή, για την αναζήτηση της αλήθειας. Λόγος και μύθος εκφράζουν τη δυναμικότητα του πλατωνικού έργου και γίνονται οι δύο πόλοι του διαλόγου. Ο Πλάτων με το μύθο προσπαθεί να εκφράσει την εμπειρία που δεν αποδεικνύεται λογικά. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι στο σημείο αυτό υπόκειται ένα βαθύτερο ερμηνευτικό σχήμα για την πορεία της ανθρωπότητας προς τη γνώση: από τον μύθο στον λόγο. Ο μύθος και ο λόγος δεν αποτελούν παρά δύο διαφορετικές γλώσσες και αντίστοιχους τρόπους σκέψης, για να απαντηθούν τα μεγάλα ερωτήματα για τον θεό, τον κόσμο και τον άνθρωπο.

Ο Αριστοτέλης ξέρει καλά ότι το πέρασμα από τον μύθο στο λόγο, από το έπος στην τραγωδία, την ιστοριογραφία και τη φιλοσοφία, αποτυπώνει εύστοχα την πορεία του αρχαιοελληνικού στοχασμού. Ξέρει ακόμα ότι μπορεί το βάρος να μετακινήθηκε σταδιακά προς τον λόγο, ο μύθος όμως ποτέ δεν απαξιώθηκε τελείως στην Αρχαία Ελλάδα.)

3. **Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· ... ἡ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι.**: Με μία σύντομη ιστορική διαπίστωση τεκμηριώνει τον προηγούμενο ισχυρισμό: μόνο όταν οι άνθρωποι ικανοποίησαν όλες τις βασικές βιολογικές ανάγκες τους και τακτοποίησαν τις υλικές προϋποθέσεις και για καλοζωία και για εξύψωση της ζωής (πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν), μόνο τότε στράφηκαν οι άνθρωποι σε αυτού του είδους την πνευματική αναζήτηση. Η φιλοσοφική δραστηριότητα υπερβαίνει τις πιεστικές ανάγκες της καθημερινής ζωής, καθώς αναπόφευκτα προϋποθέτει χρόνο ελευθερίας, άνεση ζωής.
4. **Δήλον οὖν ὥς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρείαν ἐτέραν ... μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἐνεκὲν ἐστίν.**: Ο Αριστοτέλης **συμπεραίνει εμβριθύνοντας** ότι δεν επιδιώκουμε αυτή τη γνώση για να καλύψει με τη σειρά της κάποια ανάγκη, αλλά την επιζητούμε ως τη μόνη ελεύθερη επιστήμη κατά τρόπο αναλογικό (*ὥσπερ* ...) με την έννοια του ελεύθερου ανθρώπου, καθώς ελεύθερος είναι εκείνος ο άνθρωπος που υπάρχει για τον εαυτό του και όχι για κάποιον άλλο. Όπως ο ελεύθερος άνθρωπος υπάρχει για τον εαυτό του, έτσι και φιλοσοφία υπάρχει για τον εαυτό της. Είναι προφανές ότι για τον Αριστοτέλη τέτοια γνώση δεν είναι εφικτή για κάποιον που είναι δούλος ή γυναίκα. Πάντως, η ιδέα σύνδεσης φιλοσοφίας και ελευθερίας προϋπάρχει ήδη στον Πλάτωνα (βλ. *Πολιτεία*, 499a). Τέλος, αποτυπώνεται μία βαθιά αίσθηση του φιλοσόφου τόσο για τη συγχρονία όσο και για τη διαχρονία: μόνο ένα ελεύθερο πνεύμα μπορεί να φιλοσοφήσει αληθινά, αλλά και μόνο στην κατεξοχήν ελεύθερη πόλη (όχι βέβαια για τους δούλους ή τις γυναίκες) την Αθήνα ευδοκίμησε ο φιλοσοφικός λόγος. Επισημαίνουμε βέβαια ότι χάρη στους δούλους και τους μετοίκους υπήρχε επαρκής ελεύθερος χρόνος α) για τους ελεύθερους πολίτες να φιλοσοφούν, β) να συμμετέχουν στις δημοκρατικές διαδικασίες (η φιλοσοφία σε διανοητικό επίπεδο αντιπροσωπεύει ό,τι η δημοκρατία σε πολιτικό).

Η πρώτη «ιστορία της φιλοσοφίας»

Χωρίς να είναι αυτός ο στόχος του, ο Αριστοτέλης στο *Μετά τὰ φυσικά* παρουσιάζει πράγματι την πρώτη ιστορία της φιλοσοφίας, προβαίνοντας σε μία μεθοδική όσο και κριτική ανάλυση της συνεισφοράς όλων των Ελλήνων φιλοσόφων· από τον Θαλή τον Μιλήσιο ως τον Πλάτωνα. Μία ιστορία που στο σύνολό της επιδιώκει την απόδειξη της φιλοσοφίας του, αλλά η οποία κατέληξε να είναι η πηγή όλων των ιστοριών της φιλοσοφίας που ακολούθησαν. Ακόμα και ο τρόπος με τον οποίο ο Αριστοτέλης οργάνωσε την παρουσίαση αυτή, δηλαδή ο προσδιορισμός της αρχής της φιλοσοφίας και η επιλογή των φιλοσόφων στους οποίους αναφέρθηκε, καθόρισαν τη δομή όλων των ιστοριών της φιλοσοφίας που ακολούθησαν.

Γι' αυτό και δομεί το κεφάλαιο Α2, το σχετικό με τις απαρχές της φιλοσοφίας:

- α) με τη χρήση χρονικών προσδιορισμών (*καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἐξ ἀρχῆς, εἴτα*),
- β) με διπλή χρήση του ρήματος *ἄρχομαι* (*ἤρξαντο, ἤρξατο*).
- γ) με μία ρητή αναφορά στο *συμβεβηκός*, δηλαδή στο ιστορικό συμβάν,
- δ) με ευρεία χρήση ιστορικών χρόνων.

Ο Αριστοτέλης ως θετικός επιστήμονας και ως θεωρητικός φιλόσοφος

Ο Αριστοτέλης ακολουθούσε μια μεθοδολογία που ταιριάζει σε **θετικό επιστήμονα**. Αρχικά διατυπώνει μια υπόθεση, με βάση τις ενδείξεις που έχει, και στη συνέχεια υποβάλλει σε λογικό έλεγχο αυτή την υπόθεση για να διαπιστώσει αν είναι ψευδής ή αληθής με βάση την πραγματικότητα.

Στην ενότητα αυτή ξεκινά από την διατύπωση ενός επιχειρήματος με υποθετική μορφή:

Υπόθεση: ὥστ' εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν,

Απόδοση: φανερόν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν.

Ακολουθώντας με βάση την εμπειρική παρατήρηση πολλών σχετικών περιπτώσεων, καταλήγει επαγωγικά (= με γενίκευση) στην διαπίστωση που επιβεβαιώνει το προηγούμενο συμπέρασμά του: δηλαδή κατά τη μελέτη του διαπιστώνει ότι με τη θεωρητική σκέψη ασχολούνται άνθρωποι που έχουν επιλύσει τις καθημερινές, πρακτικές τους ανάγκες και άρα έχουν ελεύθερο χρόνο. (Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι)

Έτσι, καταλήγει στο βέβαιο συμπέρασμα ότι η θεωρητική αναζήτηση γίνεται όχι για να καλύψουμε κάποια πρακτική χρησιμότητα αλλά για χάρη της ίδιας της γνώσης. (Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἑτέραν)

Από την άλλη, ως **θεωρητικός φιλόσοφος**, το θέμα που μελετά ανήκει στα ερευνητικά ερωτήματα που εξετάζει η φιλοσοφία. Γιατί φιλοσοφούμε; Είναι ενδιαφέρον μάλιστα ότι προσπαθεί, ως ένα είδος πρώτου ιστορικού της φιλοσοφίας, να εξετάσει το θέμα με μια ιστορική ματιά. Η ιστορία της φιλοσοφίας εντάσσεται όμως στη φιλοσοφία και όχι στην ιστορική επιστήμη.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ο Αριστοτέλης συνδυάζει στοιχεία και ενός θετικού επιστήμονα και ενός θεωρητικού φιλοσόφου.

Η απορητική μέθοδος

Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶται ἀγνοεῖν· Καθώς, όπως είδαμε, η απορία γίνεται αφετηρία της φιλοσοφικής αναζήτησης, ήταν επόμενο ο Αριστοτέλης να θεωρεί την αποκαλούμενη «απορητική μέθοδο» ως την αρχική και τη θεμελιώδη φιλοσοφική μέθοδο. Από την άποψη αυτή ο Αριστοτέλης επανέρχεται στην αρχική αφετηρία από την οποία ξεκίνησε ο Σωκράτης, και με αυτή την έννοια είναι γνήσια σωκρατικός. Η απορητική μέθοδος είναι ο τρόπος με τον οποίο η επιστήμη αναπτύσσεται, καθώς αποτελείται από την έκθεση αποριών, δηλαδή προβλημάτων, τη διατύπωση αντίθετων λύσεων για καθεμία από τις υποθέσεις, την εξέταση των συνεπειών αυτών των υποθέσεων και την αποδοχή όσων αντιστέκονται καλύτερα στις ενστάσεις.

Ενδιαφέρουσες γλωσσικές επιλογές

Στο κείμενο αυτό παρατηρούμε ότι το ύφος του Αριστοτέλη είναι στοχαστικό, λιτό, σαφές και ακριβές. Κυριαρχεί η αντικειμενική και εναργής επιχειρηματολογία και ο επιστημονικός λόγος. Αξιοσημείωτες είναι οι παρακάτω γλωσσικές επιλογές:

- **τὸ θαυμάζειν, τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν, τὸ εἰδέναι, τὸ ἐπίστασθαι**· Ο Αριστοτέλης επιμένει στη **χρήση έναρθρων απαρεμφάτων** εκεί που θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει αφηρημένα ουσιαστικά. Δίνει, έτσι, έμφαση στον **ενεργητικό**, προσωπικό χαρακτήρα της φιλοσοφικής δραστηριότητας, αλλά και στην **ιστορικότητα της φιλοσοφίας**.

- **καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον**· Με το **νῦν** η έναρξη του φιλοσοφείν τοποθετείται στη συγχρονία της: ανά πάσα στιγμή, και στο παρόν, μπορεί κάποιος, με αφετηρία την έκπληξη και την περιέργεια, να αρχίσει να φιλοσοφεί. Με την αιτιατική **τὸ πρῶτον** η έναρξη του φιλοσοφείν τοποθετείται στη διαχρονία της: κάποια στιγμή στο (ελληνικό) παρελθόν, έχοντας ως αφορμή επίσης την έκπληξη και την περιέργεια, εμφανίστηκαν οι πρώτοι (φυσικοί) φιλόσοφοι.

- **ἐδίωκον, ζητεῖσθαι, ζητοῦμεν**· Με την επιλογή των συγκεκριμένων ρημάτων ο Αριστοτέλης υποδηλώνει τον πιεστικό χαρακτήρα των φιλοσοφικών αποριών. Ενδιαφέρουσα και η τροπή από το παρελθοντικό τριτοπρόσωπο **ἐδίωκον** στο παροντικό πρωτοπρόσωπο **ζητοῦμεν**, με την οποία ο Αριστοτέλης εντάσσει και τον εαυτό του στη χορεία των φιλοσόφων, των ανθρώπων που στοχάζονται ελεύθεροι.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

θαυμάζειν: θαύμα, θαυμαστής, θαυμασμός, θαυματουργία, θαυματουργώ, υπερθαυμάζω, θαυμάσιος, θαυμαστικός, θαυμαστός, αξιοθαύμαστος, θαυμασίως, αλληλοθαυμασμός, αξιοθαύμαστος, αυτοθαυμασμός

ἄνθρωποι: [ό άνθρωπος. Αβέβαιη ετυμολογία. Πιθανόν < ἄνω + θρώσκω (= βλέπω) ή ἀνήρ + ὤψ (ὥψ: όψη, θωριά, μάτι)], ανθρωπισμός, ανθρωπιστής, συνάνθρωπος, ανθρωπολογία, άνδρας, ανθρωποκεντρικός, ανθρωποκτονία, ανδροπρεπής, ανδραγάθημα, ανδριάντας

ἄρξαντο - ὑπαρχόντων < ἄρχομαι: αρχηγός, αρχαιρεσία, αρχιγραμματέας, αρχιτέκτονας, αρχιστράτηγος, χιλίαρχος, ταξίαρχος, πολέμαρχος, δήμαρχος, ίππαρχος, τριήραρχος, φρούραρχος, ναύαρχος, μοναρχία, ολιγαρχία, πειθαρχία, άρχοντας, αρχή, αρχείο, αρχιερέας, υπάρχω, αρχέγονος, αρχαίος, αρχαιοπρεπής, αρχαιότροπος, αρχικός, άναρχος, απαρχή, αρχαϊσμός, αρχαιότητα

πρόχειρα: (< πρό + χεір), προχειρότητα, προχειρολογία, προχειρογραμμένος, προχειροδουλειά

ἀτόπων: ατόπημα, τόπος, τοπίο, τοπικός, τοπικισμός, ντόπιος, τοπωνύμιο, εντοπιότητα, τοποθεσία, τοποτηρητής

προϊόντες < πρό + ἔρχομαι/εἶμι: ιταμός, ιταμότητα, ανεξ-ίτ-ηλος, εισ-ιτ-ήριο, ισ-θμός, προς-ιτός, αμαξ-ιτός, ευπρόσ-ιτος, επιούσα, έλευση

διαπορήσαντες < διαπορῶ: απορία, άπορος, απορηματικός, εύπορος, πορεία, πορθμός, πεζοπόρος, πρωτοπόρος

παθημάτων < πάσχω: πάθος, πάθημα, πάθηση, παθητικός, πένθος, πάσχων, τηλεπάθεια

γενέσεως: γενεά, γενέθλια, γέννηση, γενέτειρα, γένος, γόνος, γυνή, γηγενής, νεογνό, αγέννητος, επίγονοι, απόγονοι, γνήσιος, γενικά, γενναίος, ρυπογόνος, ευγενής

οἶται: οίηση (= γνώμη), οιητός (= δυνατός μόνο με τη φαντασία)

ἄγνοειν: γνώμη, συγγνώμη, γνωμικός, αγνώμων, ευγνώμων, γνωρίζω, γνώριμος, γνώρισμα, γνώση, ανάγνωση, επίγνωση, απόγνωση, γνώστης, γνωστικός, γνωστός, άγνωστος, ανάγνωσμα, αναγνωστικό

σύγκειται: κειμήλιο, κοίτη, κοιτάζω, κοιτώνας, κώμη (=χωριό), κώμα, κοιτίδα, επικείμενος, υποκείμενο, κείμενο

φεύγειν: αναπόφευκτος, φυγάς, φυγαδεύω, φυγή, φυγοδικώ, καταφύγιο, κρησφύγετο,

εἰδέναι < οἶδα: είδηση, συνείδηση, είδος, είδωλο, ειδήμων, ιδέα, ιστορία, ιστορικός

ἐπίστασθαι: στήνω, στητός, στήλη, στήμων, στάση, στάσιμος, σταθμός, στάμνα, επιστασία, προστασία, ανάστημα, παράστημα, ανάστατος, ανυπόστατος, αποστάτης, καθεστώς, προεστός, κορμοστασία, ναύσταθμος, ιστιοφόρο, επισητό

χρήσεως: χρησμός, χρησμολόγος, χρησμοδία, χρήστης, χρεία, χρήση, χρέος, χρωστώ, χρήζω (=έχω ανάγκη), αχρείος, χρήμα, χρηματίζω, χρήσιμος, χρησιμότητα, χρησιμεύω, χρήση, κατάχρηση, χρήστης, χρηστικός, καταχρηστικός, χρήσιμος), χρηστός, άχρηστος, εύχρηστος

συμβεβηκός: βάση, βατήρας, βάθρο, βατός, βαθμός, βήμα, βωμός, βακτηρία (=μπαστούνι), βέβηλος, βωμολόχος

σχεδόν < ἔχω: έξη, εξής, εφεξής, καθεξής, σχήμα, σχέση, κάτοχος, πάροχος, ηνίοχος, εξοχή, παροχή, κατοχή, ανεκτός, ακάθεκτος, απρόσεκτος, ανεκτικός, καχεκτικός, καχεξία, ευεξία, απροσεξία, πλεονεξία, πολιούχος, ραβδούχος, πολιούχος, ταλαντούχος, αξιωματούχος, συνεχής, προσεχής, νουνεχής, ασυνεχής, εχέφρων, εχέμυθος, εχέγγυος

ῥαστώνην < ῥάδιος: ραδιουργός, ραδιουργία, ραθυμία, ραθυμώ

διαγωγήν < ἄγω: αγωγή, αγωγός, αγωγήμιος, αγωγήι, αγών, αγέλη, άγημα, άμαξα, άξιος, άξονας, στρατηγός, πλοηγός, χορηγός, ουραγός, λοχαγός, παρείσακτος, εισακτέος, οχλαγωγή

φαμέν: φατός, άφατος, φάση, φήμη, προ-φήτης, φωνή, φώνημα

ἐλεύθερος: Έχει σχέση με τον μέλλοντα ελεύσομαι του άχρηστου ενεστ. ελεύθω (= έρχομαι).

Για περισσότερα παράγωγα δες στο ρήμα έρχομαι. Παράγωγα του ελεύθερος: ελευθερία, ελευθεριάζω, ελευθέριος, ελευθερώνω, ελευθέρωση, ελευθερωτής.

Ε. Αξονες συσχέτισης των Παράλληλων Κειμένων με το Κείμενο Αναφοράς

Παράλληλο 1 (Πλάτων, Συμπόσιον 203e-204b)

Στο Συμπόσιο τα χαρακτηριστικά του Έρωτα και του φιλοσόφου -τόσο του Σωκράτη ειδικά όσο και του φιλοσόφου εν γένει- τείνουν να ταυτιστούν. Ο Έρωτας είναι φιλόσοφος, γιατί βρίσκεται ανάμεσα στη σοφία και την άγνοια, και τείνει διαρκώς με πόθο (φιλία) να προσεγγίσει αυτό που δεν κατέχει, τη σοφία, την ολοκληρωμένη γνώση. Έτσι, είναι στα μισά ενός δρόμου, του δρόμου από την άγνοια στη γνώση· οπότε είναι ένας ενδιάμεσος, αλλά και μεσολαβητής.

Αυτό που θέλει να τονίσει ο Πλάτων είναι πως ο φιλόσοφος (όπως ακριβώς και ο Σωκράτης) δεν είναι ένας άνθρωπος με απόλυτη γνώση· είναι μη-σοφός. Όμως δεν είναι και μωρός, διότι έχει συνείδηση της άγνοιάς του, και ποθεί να ξεφύγει από αυτήν· ενώ μωροί είναι όσοι δεν νιώθουν και δεν επιδιώκουν κάτι τέτοιο. Η φιλοσοφία, έτσι, περιγράφεται ως μια διαρκώς ατέλεστη ροπή προς τη γνώση, στην πιο ολοκληρωμένη όμως και απόλυτη μορφή της. Τελικά, η ίδια «η ετυμολογία της λέξης φιλοσοφία, “ο έρωτας, η επιθυμία για τη σοφία”, γίνεται το ίδιο το πρόγραμμα της φιλοσοφίας».

Παράλληλο 2°, Ρενέ Ντεκάρτ, Οι αρχές της φιλοσοφίας

Ο Ρενέ Ντεκάρτ στο συγκεκριμένο απόσπασμα φαίνεται ότι συμφωνεί με τον Αριστοτέλη ότι η φιλοσοφία συνιστά μελέτη σοφίας, η οποία ξεπερνά την εμπειρία και συνιστά την τέλεια γνώση, η οποία με τη σειρά της συνάγεται από τα πρώτα αίτια, τις πρώτες αρχές, καθώς η πρώτη φιλοσοφία (η βασική έννοια στα Μετά τα Φυσικά) και για τον Αριστοτέλη έχει το ίδιο βασικό αντικείμενο μελέτης. Ωστόσο, ο Ντεκάρτ δίνει μια πιο χρηστική προοπτική στη φιλοσοφία (τόσο για την καθοδήγηση της ζωής του όσο και για τη διατήρηση της υγείας του και για την επινόηση όλων των τεχνών), αλλά σε κάθε περίπτωση είναι εμφανής η επιστημονική στόχευση, η συγκρότηση στέρεης γνώσης, δηλαδή της επιστήμης, στο οποίο θα συμφωνούσε ο Αριστοτέλης.

ΠΗΓΕΣ

Δρ. Ιωάννης Παναγιώτης Αμπελάς, Φιλοσοφικός Λόγος Αρχαία Ελληνική Γραμματεία Ο.Π. Ανθρωπιστικών Σπουδών Γ' Λυκείου

https://akisambelas.wordpress.com/g_lykeiou/archaia-ellinika-didagmeno-kai-adidakto/

Βασίλειος Μπετσάκος, Επιμορφωτικό Υλικό για τα Αρχαία Ελληνικά Γ' Λυκείου

https://filologika.gr/wp-content/uploads/2019/06/22-0255-01_Archaia-Ellinika_G-Lykeiou_Fakelos-Ylikou.pdf

Αρχαία Ελληνικά. Φιλοσοφικός λόγος, Γ' Γενικού Λυκείου Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών, ΟΕΔΒ

Αρχές Φιλοσοφίας Β' Γενικού Λυκείου, ΟΕΔΒ

Ανθολόγιο Φιλοσοφικών Κειμένων Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής Μ. Τριανταφυλλίδη

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html

Ετυμολογικό Λεξικό ΑΕ Ευάγγελου Μαμουλίδη

https://mandoulides.edu.gr/wp-content/uploads/2016/07/Lexiko_Evang_Madoulidi.pdf

Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας (Α, Β, Γ Γυμνασίου), ΟΕΔΒ

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2336/Istoria-tis-Archaiais-Ellinikis-Grammateias_A-B-G-Gymnasiou_html-apli/index2c_2.html

Ηλεκτρονικός κόμβος για την ελληνική γλώσσα

<http://www.komvos.edu.gr/endoglwssiki/systimatiko/protaseis/protaseis/platon/1.html>